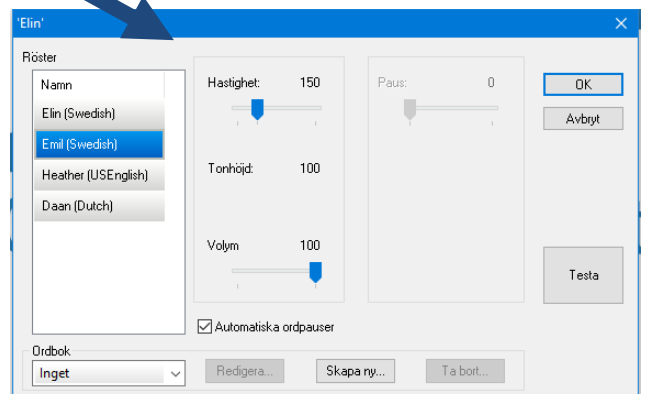
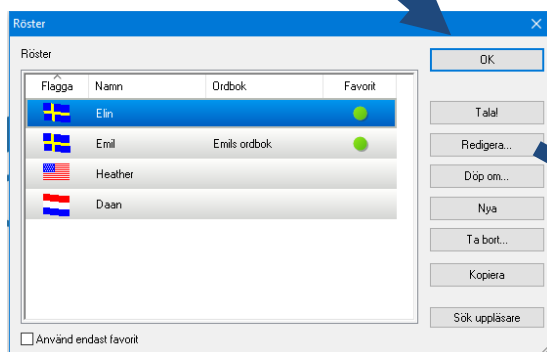
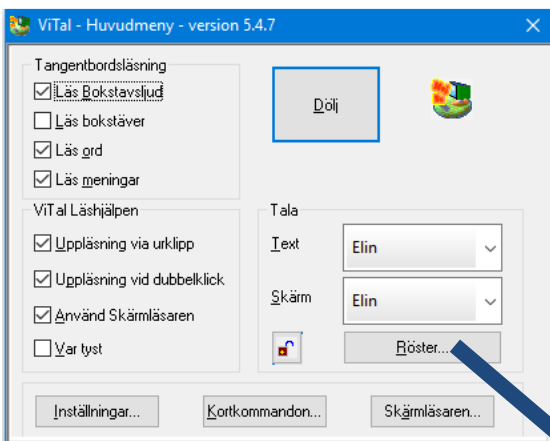

VITAL

ANVÄNDARHANDBOK

Inledning

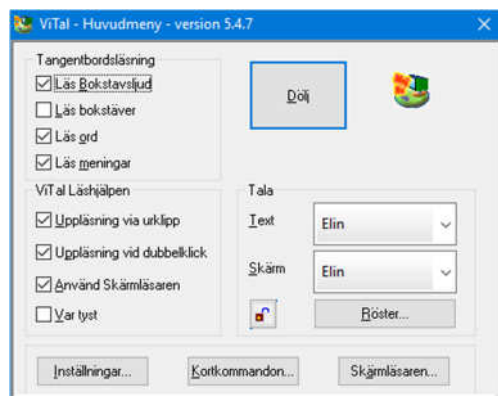
ViTal är ett program som är utformat för att ta itu med läskunnighetsfrågor, både när det gäller läsundervisning och läsning av elektroniska dokument, inklusive webbplatser. Dessutom ger ViTal tillfälle att läsa texter som ingår i Windows-program som menyer och dialogrutor - detta ger tillgång till Windowsprogram. Kortfattat och mycket allmänt kan ViTal

- Läsa texter som skrivs på tangentbordet.
- Läsa skrivna texter.
- Läsa texter i program tex. menyer och stavningskontroll.

ViTal kan bland annat användas i följande sammanhang

- Stavning och skrivträning - undervisning.
- Lästräning - undervisning.
- Läsning - läsa texter i syfte att skaffa information. Tryckta texter skannas och textigenkänns varefter de kan läsas högt. Du behöver en skanner och ett OCR-program för detta ändamål.
- Internettexter från webbplatser kan väljas och läsa högt.

Kommunikation - talassistent till personer med nedsatt eller frånvarande tal. Texter som skrivs eller är förberedda kan läsas högt.

ViTal gränssnitt

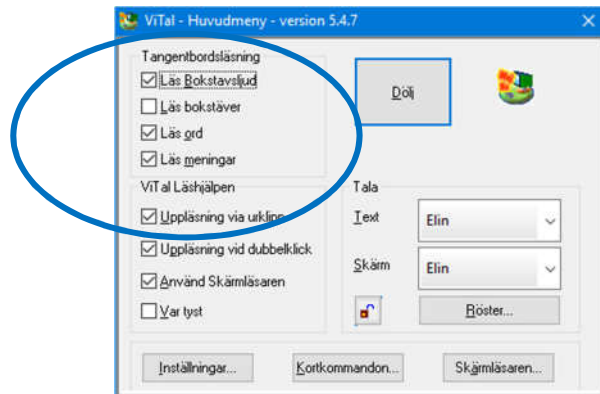
När ViTal startas första gången är standardinställningen följande:

- Läsning av ord som slutar på blanksteg eller skiljetecken
- Läsa meningar och delar som slutar med skiljetecken
- Läsa text när det kopieras eller klipps ut (läsning av klippbordet).
- Läsning av text väljs som med musen genom att dubbelklicka.
- Ingen läsning av programtexter som menyer och stavningskontroll (ingen skärmläsning)

Andra standardinställningar gör att

- MS Word startar både ViTal och läsmenyn
- MS Word ViTal stängs av när du avslutar Word

Tangentbordsläsning

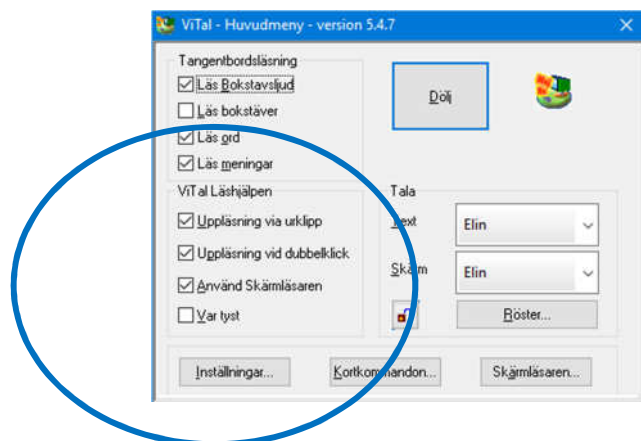

Tangentbordsläsningen kan ställas in på tre olika alternativ:

- Läs bokstäver där varje knapptryckning läses upp.
- Läs ord där varje ord som avslutas, läses upp.
- Läs meningar där varje mening som avslutas, läses upp.

Oavsett vilken kombination du väljer, kommer det alltid att vara så att läsningen försöker följa skrivhastigheten, så det som just skrivits läses.

Läsningen av bokstäver avbryts om du skriver för fort. Detsamma gäller för ordläsning och i mindre utsträckning meningsläsning, eftersom du normalt inte skriver så snabbt att man kan avsluta en ny mening innan den föregående är läst. Generellt är läsningen av de enskilda bokstäverna endast användbart i inläring av bokstävernas egna ljud eller tangentbordsträning.

Läsning i text

Vid användning av ordbehandling kan text läsas upp med ViTal.

Följande alternativ för läsning av text finns:

- Ett ord dubbelklickas med musen och ordet markeras och läses av ViTal.
- Markerad text blir uppläst med F6. Om du använder MS Word blir ordet som läses samtidigt markerat i texten.
- Markerad text blir uppläst utan att markering följer läsning, kopiering av text med Ctrl C eller kopiera från textbehandlingens Snabbmeny.
- Läs från markören genom att trycka på F10.
- Använd speciella läsmenyn i MS Word (se Läsmenyn).
- Sluta läsa genom att trycka på F9.

Snabbtangenter kan användas i programmet som används, men kan ändras till andra tangenter i ViTal (se snabbtangenter sidan 11).

Inställning läsning

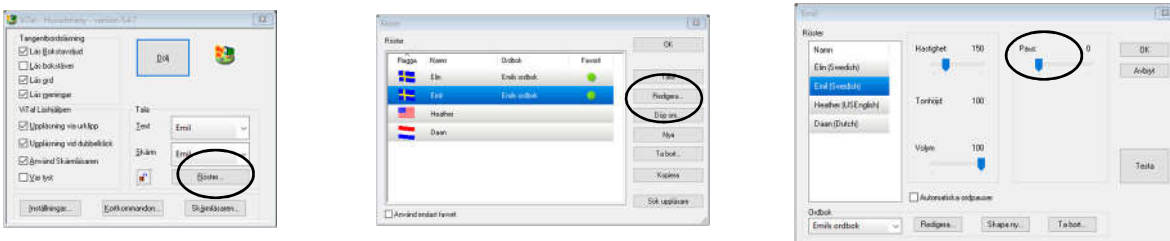
När ViTal läser högt kommer standardinställningen göra att texten blir uppläst löpande utan paus mellan varje ord.

Om man vill läsa på annat sätt än standard kan man ändra det direkt i ViTal eller via ViTal ikonen bredvid klockan. Nedan beskrivs ett exempel på förändring av tal.

Om man vill följa med i markeringen, av det som läses högt, kan det vara fördelaktigt att lägga till en extra lång paus mellan de enskilda orden.

Konstpausen mellan ord kallas i ViTal för Paus.

- Ställ in tecken som används så att den alltid läser pausen mellan orden. Detta sker i Redigera röst som du hittar i Rösterna ... – Redigera ...

Använd "Testa" för att lyssna på ett exempel på inställningen.

- Ställ in mängden paus av tal genom att klicka en gång på ViTal ikonen vid klockan. Ställ därefter in pausmängd. Justeringar i denna ruta sparas för den person som valts.

Tal och anpassa röster

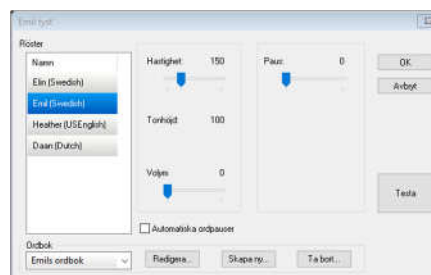
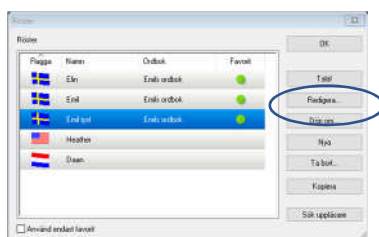
För att göra det enklare att hantera flera användare av ViTal eller fler läsändamål, eventuellt i flera språk, arbetar ViTal med människor som talare. Dessa personer kan namnges fritt av användaren och ställas in efter behov.

Under Röstöversikt hittar du en lista över de personer som skapats. Standard omfattar endast två personer, Emil och Elin.

Emil används som standard för att läsa svenska ordbehandlingstexter och Elin används för att läsa svenska texter i program som menyer och stavningskontroll.

Om du behöver skapa nya röster kan du använda knappen Nya och sedan anpassa denna nya röst med Redigeraknappen. Samtliga egenskaper för rösten ställs in under Redigera "röst", bland annat språk som ska talas.

Använd "Testa" för att lyssna på ett exempel på talinställningen.

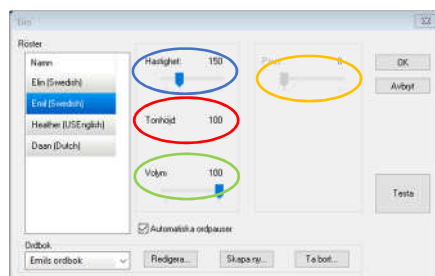

Som i detta exempel, kan man ha röster som inte gör ett ljud. De kommer från andra program som har installerat en röst som inte får användas av andra program. I så fall kan det stå (Password) efter namnet på rösten.

Ett program som Omnipage Pro installerar några röster på engelska, men inte brukar ses som särskilt bra för att läsa text på svenska.

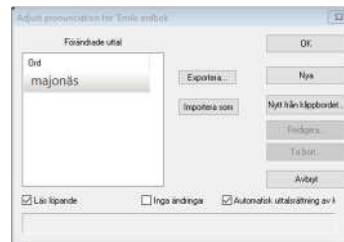
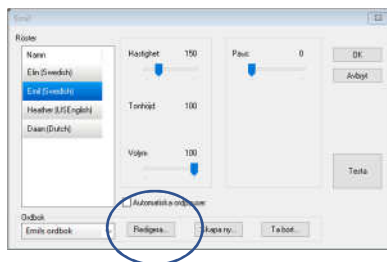
Anpassa personen

En röst kan justeras på många sätt. Här är en översikt över de olika alternativen för en röst, men det är lättast att testa förändringar individuellt, genom att trycka på "Testa" så fort du har gjort en ändring.

- Hastighet Ställer in uppläsningshastigheten.
- Tonhöjd Ställer in tonfall.
- Volym Anger volymen på tal.
- Paus Ställer in längden på den paus som ska sättas in mellan orden som läses. Ger korrekt val av ord och tydligare uttal av enstaka ord.

Anpassa röster - Ordbok

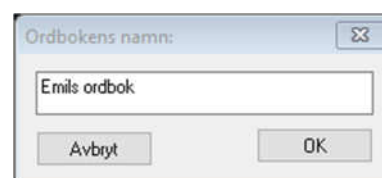
Ordbok

ViTal låter dig anpassa ord som talsyntesen säger fel, så att de uttalas korrekt.

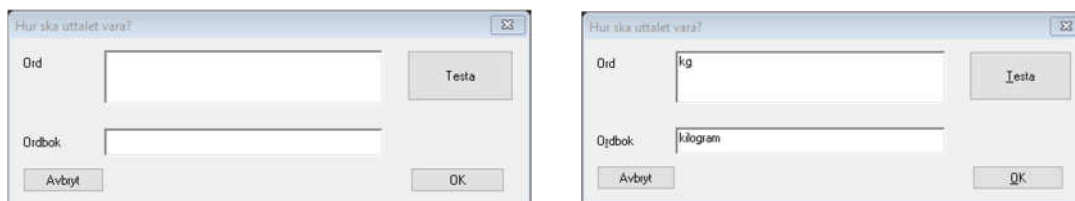
Man kan längst ner till vänster se vilken ordbok som är aktiv under den valda personen i listan.

Om du vill redigera ordlistan eller se innehållet, välj "Redigera ...". Denna dialogruta visas till höger.

I listan kan du se de anpassade orden. Läs löpande innebär att ViTal automatiskt läser de korrigerade orden högt när ett ord har valts i listan. Om du vill anpassa uttalet av ett ord i listan tryck på knappen "Redigera...". Naturligtvis kan man också ta bort ett ord från listan med "Ta bort ..." eller skapa ett nytt med "Nya ..." - knappen.

Anpassa personen - Ordbok

Ordbok - redigering

Nya uttal skapas genom att skriva det ursprungliga ordet i det översta fältet "Ord" och skriv korrigeringen för ordet i det nedre fältet "Ordbok".

I många fall talas det ord som delas korrekt i ordklasser så att ordet uttalas korrekt.

Detta görs enkelt genom att lägga till ett mellanslag eller ett bindestreck i ord.

I andra fall där talet säger ett ord helt fel, kan det vara lättast att stava ordet fel, men ändå som det uttalas. Exempel:

Emil säger ordet "kg" som "kilo". Detta behandlas i Ordbok genom att skriva det som "kilogram".

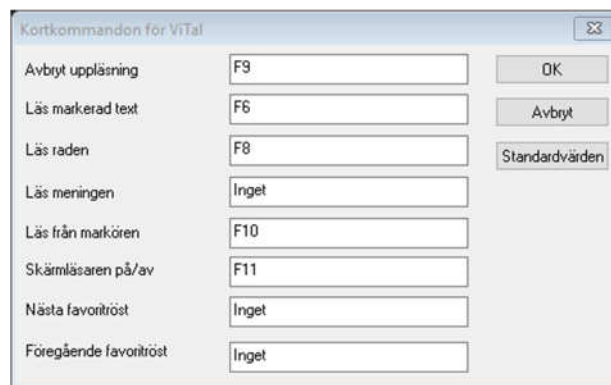
Du kan också använda den fonetiska stavningen talsyntesen kan erbjuda. I

Ordboken kan du se att fler ord ändras med hjälp av speciell fonetik, som talsyntesen förstår. Med onomatopoetiska ord krävs ofta fonetisk skript för att få uttalet rätt (se t.ex.. Hmm). Fonetik ska inte förväxlas med "riktig" fonetisk stavning som du ser i till exempel ordböcker.

Kortkommandon i ViTal

Vid användning av andra än Microsoft Word program, kan du fortfarande använda ViTal för att läsa texten.

ViTal Läs hjälpen är inte tillgänglig utanför Word, men du kan använda följande uppläsningfunktioner aktiveras genom tangenttryckningar.

Kortkommandona kan alltid användas om kommandot inte upptas av programmet som används. Om konflikter uppstår med andra program kan man i ViTal ange ett annat kortkommando.

Detta görs genom att placera markören i motsvarande fält och trycka på tangenterna för att associera med kortkommandot.

Följande läsfunktioner är möjliga:

Avbryt läsning (F9) stoppar den aktuella uppläsningen.

Läs markerad text (F6) läser texten som är markerad. Enskilda ord markeras när de läses högt.

Läs raden (F8) läser den rad där markören är och flyttar markören till nästa rad.

Läs meningen (ingen) läser meningen där markören är och flyttar markören till nästa mening. Det finns inget standardkommando till den här funktionen.

ViTal – läs- och skrivhjälp

Läs från markören (F10) läser från markören och resten av texten. De enskilda ord markeras när de läses högt.

Skärmläsaren på/av (F11) slår på eller av skärmläsaren.

Skärmläsning

Med ViTal kan du få läsa texter som hör till de enskilda programmen. Det kan till exempel vara menyer eller förslag i stavningskontrollen.

Det finns två sätt att läsa denna typ ut text: Fokusläsning och musläsning, men först måste du aktivera skärm hjälp avgörande.

Det finns två sätt att läsa denna typ av text: Fokusläsning och musläsning, men först måste du aktivera skärmläsning i ViTal.

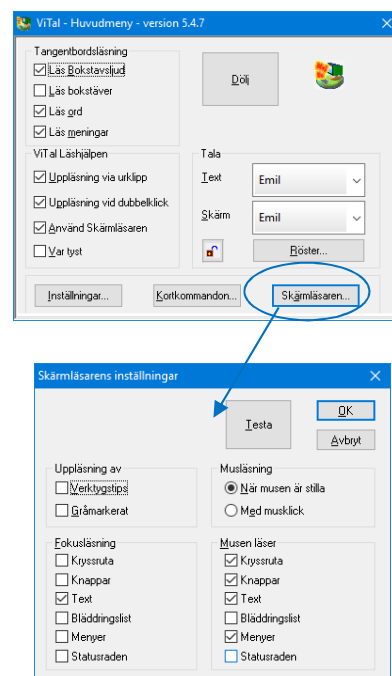
Som standard kan du nu använda musen för att peka på exempelvis menytexterna och läsa dem högt. Om musen är stilla på en programtext en kort stund blir texten uppläst. Detta kallas Musläsning.

Fokusläsning kommer att läsa det som är i fokus högt. Om du till exempel har öppnat en meny och använd piltangenterna för att flytta markeringen mellan alternativen, läser ViTal det markerade objektet högt.

Du kan ställa in olika typer av programtexter ViTal ska läsa högt med knappen Skärmläsaren.

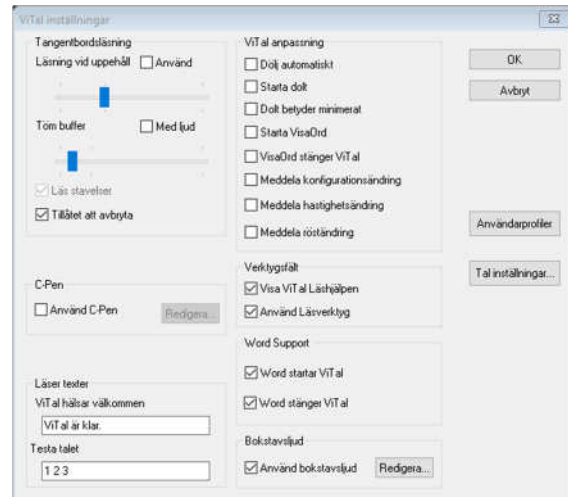
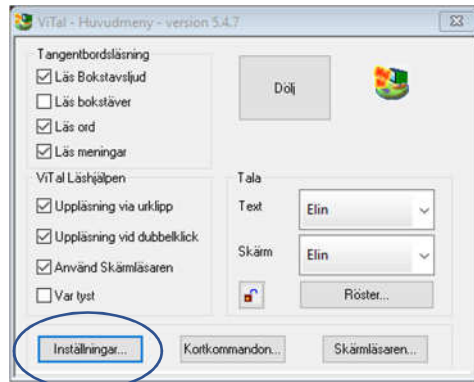
Du kan snabbt stänga av Skärmläsaren genom att trycka på snabbtangenten F11.

Om du använder ViTal på Internet kan du ofta använda musläsning för att läsa knappar och länkar högt.

Inställning ViTal

ViTal innehåller ett brett utbud av konfigurationsalternativ, som vanligtvis justeras en gång för alla.

Tangentbordsläsning

Läsning vid uppehåll

ViTal läser den orddelen som skrivits sedan den senaste mellanrum om de hålls en tangentpaus. Tanken med denna funktion är att du kan försöka skriva en stavelse, ta en paus och lyssna på vad du har skrivit innan du fortsätter eller rättar stavelsen.

Töm buffert

Tangentbordsläsning tömmer minnet efter ett tag. Du kan varnas med ett ljud när det händer. Inställningen finns för att undvika meningslösa uppläsningar, om du har ställt ViTals tangentbordsläsning att läsa meningar samtidigt som man övar enskilda ord och plötsligt skriver ett skiljetecken.

Tillåt avbrott

När du skriver snabbt kan talet inte hålla jämna steg, så för att undvika att läsningen släpar efter skrivandet kan du låta ViTal avbryta läsningen så att den bättre följer med. Normalt ska denna funktion alltid vara påslagen utom när man använder en Läspenna. Anledningen är att behandlingen kommer att bli avbruten och du kommer inte få all skannad text uppläst.

Inställning ViTal

Talsyntes

Normalt ska SAPI alltid väljas. SAPI talsyntes alla installeras som ett fristående program, till exempel. Emil. Används en extern Infovox 700 box måste du kryssa i Infovox 700. ViTal undersöka även språken boxen innehåller. Dessa kan ses i dialogrutan Anpassa röst.

ViTal anpassning

Dölj automatiskt

ViTal "gömmer" sig, så snart du har ändrat något i ViTal gränssnitt. Om du ändrar i programmet är det här alternativet inte är lämpligt.

Starta dolt

ViTal är gömd vid programstart. Dold är antingen identisk med den vanliga minimera eller att du bara kan se ViTal bredvid klockan. Se nästa inställning "Dolt betyder minimerat".

Dolt betyder minimerat

ViTal minimeras alltid i aktivitetsfältet, om den är markerad. Annars är det bara vid klockan som en ikon.

ViTal – läs- och skrivhjälp

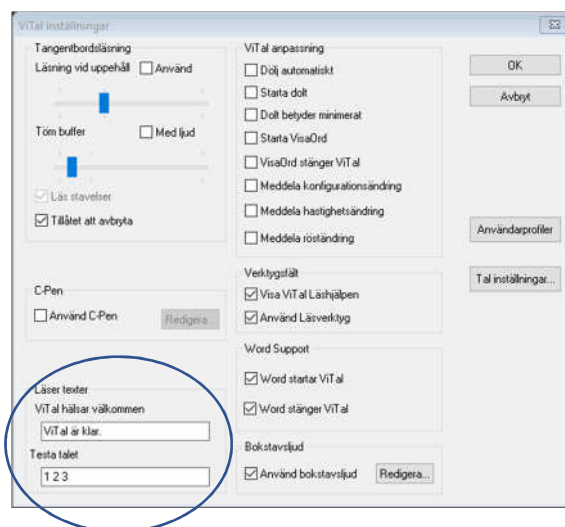
Word startar ViTal

När du startar Word startas även ViTal. Denna inställning har ingen effekt på uppläsning av Word.

Word stänger ViTal

ViTal stängs automatiskt när Word avslutas.

Inställning ViTal

Läser texter

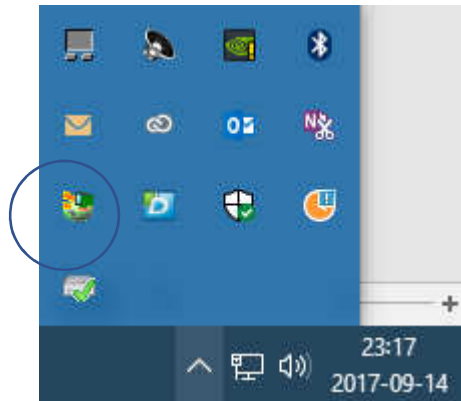
ViTal hälsar välkommen

Här kan du skriva text som ViTal läser högt när programmet är klart för användning. Om du inte vill ha någon text, kan du ta bort texten i redigeringsrutan. Texten är densamma oavsett den person du valt som uppläsare. Detta kan ge överraskande effekter om du använder någon som talar ett annat språk än texten är skriven.

Testa talet

Här kan du skriva den text som ska användas när man väljer Prova knappen i "Redigera röst" eller säga något knappen i "Röstöversikt".

ViTal ikonen vid klockan

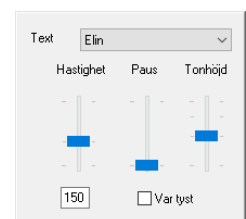

ViTal ikon i aktivitetsfältet

När ViTal är aktiverad visas dess ikon alltid bredvid klockan. Detta är särskilt viktigt att veta om du har avmarkerat "Dolt betyder minimerat" under "Inställningar ..." som avgör om ViTal endast visas här.

Dubbelklicka ikonen så visas ViTal normala gränssnitt.

Högerklicka på ikonen visas en särskild dialogruta för att få snabb och enkel tillgång till de inställningar som du normalt ändrar kontinuerligt.

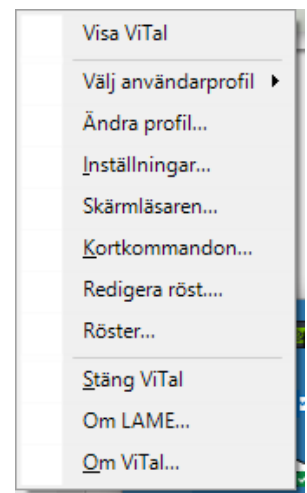
Den röst som läser texten högt är särskilt användbar om du vill ändra uttal.

Du kan ändra **Hastighet**, **Paus** som är den konstgjorda paus som kan göras mellan varje ord samt röstens **Tonhöjd**.

ViTal – läs- och skrivhjälp

Vänsterklicka på ikonerna så visas en lista meny där det finns snabb tillgång till öppna dialogrutor i ViTal.

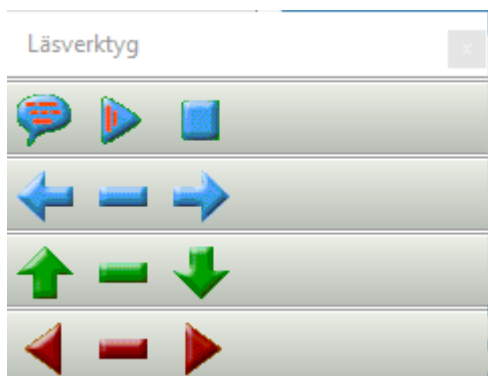
På så sätt behöver du inte öppna det gemensamma gränssnittet för att korrigera lite i exempelvis Skärmläsaren eller vanliga inställningar.

ViTal och MS Word

När du använder Microsoft Word kan, förutom ViTals vanliga genvägar också använda ViTal Lëshjälpen.

De speciella funktioner som ViTal erbjuder i Word ger bland annat möjlighet att få ordet markerat när det läses högt.

Läs markerad text, Läs från markören, Avbryt uppläsning

Läs föregående, aktuellt och nästa ord

Läs föregående, aktuell och nästa rad

Läs föregående, aktuell och nästa mening

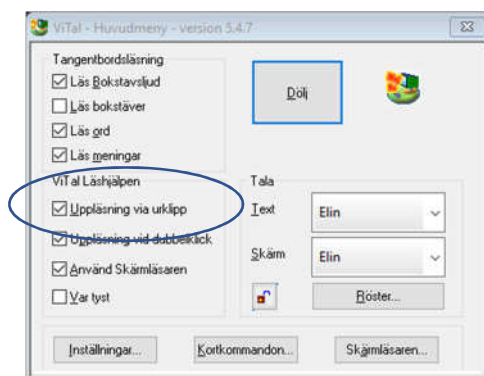
Läsverktyget är ett verktyg i Word, som kan placeras fritt i verktygsfältet eller sväva som en lös panel.

Du kan använda musen för att aktivera de enskilda Läsmenyfunktionerna och du kan se beskrivande verktygstips genom att hålla musen på ikonerna.

ViTal och VisaOrd

Om du behöver hjälp att skriva är VisaOrd bra stöd. Med VisaOrd kan man redan efter att ha skrivit den första bokstaven få förslag på ord du skriver. Förslagen visas i en lista på skärmen där du kan välja ett ord innan det sätts in i texten. Tillsammans med ViTal kan förslag läsas högt när de väljs eftersom ViTal och VisaOrd passar ihop.

Om du använder VisaOrd med ViTal är det nödvändigt att "Läsa Urklipp" är aktiverat i ViTal

- och att läsa via Urklipp i VisaOrd också aktiverat.

Hur ViTal och VisaOrd hjälper

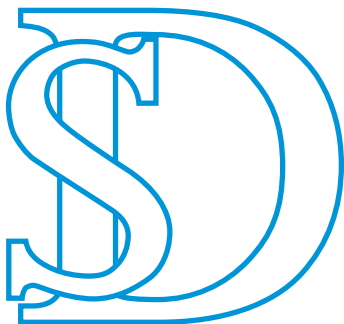
Personer med lässvårigheter ska kunna använda ViTal som ett kompensatoriskt och stödjande läsverktyg. ViTal hjälper individen att skaffa sig kunskaper, medan den vanliga läsundervisningen genomförs. På detta sätt kan ett positivt undervisningsförlopp stödjas och avståndet till skriftligt material göras mindre. Att ha förvärvat kunskaper i tidiga skolåren är oberoende av sin läsförmåga, särskilt viktigt i ytterligare utbildningar, eftersom lärande ofta är baserade på förkunskaper. VisaOrd kan användas av personer med lätta till medelsvåra skrivproblem. VisaOrd är en aktiv ordbok, som tillsammans med en talsyntes (ViTal) kommer att kunna läsa ordförslag och därigenom hjälpa användaren på rätt spår i sitt sökande efter den rätta stavningen.

I samband med lässvårigheter, är det oftast nödvändigt att ha tillgång till en scanner och ett bra OCR-program. Böcker etc. som inte redan finns i elektronisk form skannas, textigenkänns, och kan sedan läsas av ViTal. Texter från Internet är redan i en form som kan läsas av ViTal.

VITAL

Producerat av Scandis A/S

Översättning, Svensk distributör:

ScanDis A/S

FRÖLUNDA DATA

www.scandis.dk

www.frolundadata.se

Telefon: 45-96 27 02 20

031-769 55 60

Fax: 45-97 16 20 77

E-post: info@scandis.dk

info@frolundadata.se